

BEZBEDNOST KAO SAMOSTALNA NAUČNA DISCIPLINA

prilog sveobuhvatnom proučavanju bezbednosti u susret zahtevu savremenog globalizovanog sveta

1. SAŽETAK

Proučavanje bezbednosti, u svim svojim aspektima, tradicionalno se suočava sa nizom problema, od terminoloških i značenjskih, do definicije i korpusa znanja, pa tek njihovo razrešenje može voditi uspešnom koncipiranju nauke o bezbednosti kao samostalne discipline. Koncept bezbednosti se veoma često posmatra mnogo uže nego što bi bila ambicija nauke o bezbednosti, koja bi ovaj koncept tumačila u njegovoj celovitosti. Koncept bezbednosti još uvek nema jedinstvenu i sveobuhvatnu definiciju, iako nam je blisko stanovište koje stavlja bezbednost u interakciju sa objektom bezbednosti i pokušava da ga definiše kroz dva pitanja – Bezbednost za koga? i Bezbednost kojih vrednosti?

Međunarodna realnost početkom 21. veka nametnula je izazov akademskoj javnosti da redefiniše dotadašnje dominantne postavke koncepta bezbednosti, pre svega da skloni u stranu državu kao dugogodišnji predominantni objekt bezbednosti i da posmatra bezbednost kao opšti preduslov za funkcionisanje bilo kog sistema, bilo da je to država, baza podataka, biznis, životna sredina ili građanin... Oblast bezbednosti i dalje se dominantno proučava u okviru nekih drugih, mahom društvenih, nauka, poput sociologije, kriminologije, ali postaje sve veća potreba da se izučava i sa aspekta tehnoloških nauka, imajući u vidu sve veći značaj bezbednosti informativnih sistema, baza podataka i sličnog. Istraživanja su pokazala da oblast bezbednosti već ima dovoljno kategorija (oblasti) koje bi sačinjavale njen jedinstven „korpus znanja“, kao važan preduslov za konstituisanje bezbednosti kao samostalne nauke. Takođe, sugerišemo da taj korpus znanja može biti proširen još nekim disciplinama kako bi izučavanje bezbednosti bilo još sveobuhvatnije, a u isto vreme, pokazalo bi elastičnost da se, kao samostalna naučna disciplina, prilagođava zahtevima promena i novog vremena. Ova potreba naročito je izražena u decenijama koje su usledile nakon Hladnog rata, odnosno u periodu dinamične ekonomske, političke i tehnološke globalizacije, u kojem je bezbednost pojedinaca, društvenih grupa, poslovnih i institucionalnih sistema, postala dominantni aspekt funkcionisanja savremenog društva. U tom smislu, konstituisanje nauke o bezbednosti kao samostalne discipline neophodno je ne samo radi razvoja

teorijskog modela, već i zbog široke praktične primene u modernom, globalizovanom, svetu.

2. UVOD

Svet je povezaniji više nego ikada. Njegov poslovni, komunikacioni, pa i politički krvotok dopro je i do najudaljenijih i do skoro izolovanih mesta na planeti. Učešće u tim vezama nije rezervisano samo za velike i/ili bogate sisteme (bilo političke ili ekonomske), već je duboko individualizovano, mnogi bi rekli i – demokratizovano, s obzirom na razvijenu komunikacionu tehnologiju koja dopušta ogromnom broju ljudi da skoro besplatno i trenutno učestvuju u globalnoj komunikaciji, biznisu, pa i donošenju političkih odluka.

Mnoge sfere društvenog života postale su ranjive na spoljne uticaje upravo zbog izuzetnog stepena međusobne povezanosti. Destruktivni uticaj po sisteme postoji i "iznutra", usled fantastične komunikacione povezanosti, koja je sa sobom donela i brojne promene u strukturi društva.

Bezbednost sistema danas je jednako važna komponenta kao i na primer upravljanje sistemima, ili njegovo dizajniranje... Procenjuje se, na primer, da će već 2021. godine svaka veća kompanija u svetu imati u svom najužem poslovnom rukovodstvu (top management) rukovodioca koji se bavi isključivo sajber-bezbednošću (Chief Information Security Officer – CISO). Sada je to slučaj u čak 65 odsto kompanija u Sjedinjenim Državama¹.

Zabrinutost za bezbednost IT sistema, evidentno je, okupira pažnju naučne zajednice, imajući u vidu brojnost, kvalitet, pa i vrednost radova iz te oblasti, što je s jedne strane razumljivo, imajući u vidu razmere opasnosti koju sa sobom nosi sajber-kriminal, odnosno potreba da IT sistemi budu maksimalno zaštićeni, pri čemu je podrška nauke neophodna. Ipak, reč je tek o jednom aspektu bezbednosti, koju ovde želimo da objasnimo i analiziramo kao celinu i da pokušamo da utvrdimo da li je moguće postaviti je u centar jedne posebne naučne discipline. To sada nije slučaj.

Nasuprot tradicionalnim konceptima proučavanja bezbednosti, kao fragmentiranim što po kriterijumu disciplinarnosti (pravne, sociološke, kriminološke, političke nauke...), što po fokusu na određene aktere (subjekte ili objekte) bezbednosti – država, društvo, kompanija, pojedinac... smatramo da je proučavanje bezbednosti kao totaliteta nadraslo ovakvu fragmentiranost i da je ne samo moguće, već je i neophodno izložiti je proučavanju u okviru zasebne naučne discipline.

¹ ISACA: State of Cyber Security Study 2017

Zato ćemo u ovom tekstu nastojati da ukažemo na ključne razlike između studija bezbednosti, kao i istraživanja iz oblasti bezbednosti, kao sadašnjeg dominantnog akademskog okvira za proučavanje bezbednosti i, sa druge strane, sveobuhvatne nauke o bezbednosti, kao zasebne discipline u kojoj će kompleksnost savremene bezbednosti moći da bude izučavana na adekvatan način.

3. TERMINOLOŠKE DILEME

Proučavanje bezbednosti, u svim svojim aspektima, tradicionalno se suočava sa nekoliko početnih problema, na koje ćemo ovde ukazati, jer smatramo da tek njihovo razrešenje može voditi uspešnom koncipiranju nauke o bezbednosti kao samostalne discipline. Ti problemi se tiču terminološkog i značenjskog određenja koncepta bezbednosti i, sledstveno tome, definicije bezbednosti. Na ovom terenu u stručnoj literaturi vlada veliko šarenilo, što je donekle i razmljivo, jer se koncept (pa i termin) bezbednosti razmatra najčešće mnogo uže nego što bi bila ambicija nauke o bezbednosti, koja bi ovaj koncept tumačila u njegovoj celovitosti. Takođe, koncept bezbednosti se najčešće istražuje sa stanovišta njegovog horizontalnog, odnosno vertikalnog konteksta. Horizontalnog, kada je reč o bezbednosti pojedinih struktura – države, međunarodne zajednice, kompanija, društveno značajnih sistema, životne sredine... odnosno vertikalnog, u slučaju proučavanja bezbednosti društvene zajednice, nacija, pojedinih društvenih grupa i pojedinaca. Terminološki i značenjski problemi koncepta bezbednosti potiču, jednim delom, i od neusaglašenosti autora i literature o pravom značenju termina “bezbednost”, odnosno nejasne razlike između termina “bezbednost” i “sigurnost”. O ovoj naizgled samo leksičkoj nejasnoći, Martin Gil kaže da se u brojnim kritičkim osvrtima na pokušaje definisanja koncepta bezbednosti “ne ide dalje od podsećanja da reč ‘bezbednost’ (na engleskom ‘security’) ima višestruka značenja, a u pojedinim jezicima ima isto značenje kao termin ‘sigurnost’ (na engleskom safety)”². Kao ilustracija za ovo podsećanje, može da posluži primer iz srpskog i hrvatskog jezika, koji se razlikuju tek u nekim nijansama. Pa se tako u srpskom koristi termin “bezbednost”, a u hrvatskom “sigurnost”, za koncept istog značenjskog sadržaja. Da ova početna, terminološka, zbrka nije bez povoda, pokazaćemo na primeru objašnjenja (definisanja) pojmova “bezbednost” (security) i “sigurnost” (safety) koja daje Oksfordski rečnik engleskog jezika. Iako se radi o različitim izrazima, objašnjenja njihovih značenja su gotovo identična, a ponegde i tautološka.

² Gill M: Predgovor za Smith C.L i Brooks D.J: Security Science: The Theory and Practice of Security (2012)

Security - The state of being free from danger or threat ili The state of feeling safe, stable, and free from fear or anxiety.

Safety - The condition of being protected from or unlikely to cause danger, risk, or injury ili Denoting something designed to prevent injury or damage³.

Da bismo prevazišli očigledno tanku i ne sasvim do kraja jasnu terminološku razliku ova dva pojma, posmatraćemo ih u njihovom dinamičkom odnosu, odnosno polazeći od toga da li je reč o stanju ili o procesu. U tom smislu, bliže nam je određenje bezbednosti kao PROCESA, ili još konkretnije kao skupa različitih procesa, a sigurnosti kao STANJA. Nadalje, sa tog stanovišta posmatraćemo bezbednost kao skup procesa koji dovode u stanje, tj. omogućavaju sigurnost. Pri tome "sigurnost" shvatamo kao individualno, lično, unutrašnje osećanje (emotivni aspekt), koje je rezultat ostvarene bezbednosti (fizički aspekt).

4. DEFINICIJA(E) BEZBEDNOSTI

Ništa manje neujednačeno je i definisanje koncepta bezbednosti, što dodatno otežava pokušaje za uobličavanje samostalne naučne discipline koja bi se bavila svima aspektima bezbednosti. S tim u vezi smatramo da savremena praksa, odnosno procesi u savremenom svetu koji i nameću potrebu definisanja bezbednosti kao samostalne naučne discipline, pre svega diskvalifikuju one pokušaje da bezbednost bude definisana negativnim odrednicama. Takvi primeri u tradicionalnoj literaturi iz oblasti bezbednosti su brojni i obično određuju bezbednost kao stanje (ili proces) ODSUSTVA pretnje po određeni sistem ili individuu. Smatramo da ovakva određenja više nisu dovoljna da objasne kompleksnost pojma i suštine bezbednosti, kao skupa raznorodnih procesa koji zajedno doprinose potpunom eliminisanju ili makar svođenju na najmanju meru svake pretnje usmerene ka entitetima (društvenim, poslovnim, tehnološkim...) i pojedincima i njihovim vrednostima.

Sa tog stanovišta, blizak nam je osvrt na koncept bezbednosti, koji nudi Dejvid Boldvin, stavljajući ga u interakciju sa objektom bezbednosti i pokušava da ga definiše kroz dva pitanja – Bezbednost za koga? i Bezbednost kojih vrednosti?⁴ Podržavajući stav Berija Buzana da nema mnogo smisla onaj koncept bezbednosti koji ne sadrži "referentni objekt", Boldvin ipak zaključuje da su "referentni objekti" brojni, različiti, ali i međusobno povezani, tako da ovakav pristup dovodi u

³ English Oxford Living Dictionaries www.oxforddictionaries.com

⁴ Baldwin D.A: The Concept of Security, Review of International Studies, 23 (1997)

konfuziju definisanje koncepta bezbednosti sa empirijskim opservacijama.

Zato on sugerise da je prihvatljivo definisanje koncepta bezbednosti kroz pitanje – Bezbednost za koga?, imajući u vidu činjenicu da će odgovori na ovo pitanje moći da obuhvate sve aspekte – individue (neke individue, većina individua, sve individue...), državu (jednu državu, mnoge države, sve države...), međunarodne sisteme (jedan, mnoge, sve međunarodne sisteme...) Takođe, odgovorom na pitanje – Bezbednost kojih vrednosti? možemo približno definisati koncept bezbednosti, ukoliko ga postavimo u korelaciju sa prethodnim pitanjem – Bezbenost za koga? Jer, individue, države, drugi socijalni akteri imaju mnogo različitih vrednosti, poput fizičke sigurnosti, ekonomskog prosperiteta, autonomije...⁵.

Iako Baldwin nastavlja sa pitanjima koja će, po njegovom sudu, bliže odrediti koncept bezbednosti (Bezbednost po koju cenu, u kom roku, koliko bezbednosti...), smatramo da su prva dva pitanja ključna i sasvim dovoljna za razumevanje ovog koncepta u njegovoj kompleksnosti.

Događaji i procesi koji su oblikovali međunarodnu realnost početkom 21. veka, nametnuli su izazov i akademskoj javnosti koja se bavi pitanjima bezbednosti, da redefiniše dotadašnje dominantne postavke ovog koncepta. Realnost je nametnula potrebu da se bezbednost počinje da shvata kao opšti preduslov za funkcionisanje bilo kog sistema, bila to država, baza podataka, biznis, pa i predominantno civilne zone, kao što su personalne komunikacije i mediji. Prve decenije 21. veka dovele su do deetatizacije koncepta bezbednosti, sklonile su u stranu državu i njenu moć (kao i slabost) sa trona glavnog objekta bezbednosti. Koncepti koji su bezbednost definisali usko uz državu, njenu moć (naročito oružanu), nisu postali prevaziđeni, ali su marginalizovani na nivo jednog segmenta u postupku sveobuhvatnog definisanja bezbednosti.

Možda najbolji primer za prolaznost ovako restriktivnog tumačenja koncepta bezbednosti je određenje koje je Stiven Volt dao u članku „Renesansa studija bezbednosti“, u kojem se i dalje čvrsto drži definisanja bezbednosti kroz kategorije države, rata, pretnje itd⁶. Ovo je tipično neorealističko gledište na pojam i suštinu bezbednosti, čija naučna, ali i praktična vrednost rapidno opada sa događajima i procesima koji će uslediti krajem 20. i početkom 21. veka, poput globalizacije, tehnološke revolucije, ekspanzije terorizma, rasta ekstremističkih pokreta

⁵ Baldwin D.A: The Concept of Security, Review of International Studies, 23 (1997)

⁶ Walt S.M: The Renaissance of Security Studies, International Studies Quarterly (1991)

široj sveta, finansijske krize, masovnih migracija sa istoka na zapad i sa juga na sever...

Ipak, Voltova analiza ostaje važna i nezamenljiva, uprkos proteku vremena, onda kada je reč o njegovim preporukama kako treba da izgledaju studije bezbednosti u budućnosti. On veoma precizno iscrtava put budućim teoretičarima bezbednosti da moraju ove studije da vode između „Scile političkog oportunizma i Haribde akademske irelevantnosti“⁷. Zamka je, prema Voltu, u tome što se studije bezbednosti ponekad pretvaraju u konsultantski posao, ili analize politika, pri čemu se zanemaruje akademsko istraživanje. Ali možda veća zamka je u tome da izučavanje bezbednosti postane fascinirano „trivijalnim, formalnim, čisto teoretskim“, čime gubi političku relevantnost⁸.

5. BEZBEDNOST U NOVOJ REALNOSTI

Istorijska razdelnica u izučavanju bezbednosti dogodila se 11. septembra 2001. godine. Teroristički napadi na SAD, iz korena su promenili, između ostalog, i globalno shvatanje bezbednosti. Razmišljanje o bezbednosti, njeno izučavanje, njeno postavljanje kao društvenog i političkog prioriteta, usledili su godinama nakon toga, otvorivši novu istorijsku etapu. Možda ništa bolje ne opisuje promenu u koju je svet ušao u prvim godinama 21. veka od rečenice predsednika SAD Baraka Obame u govoru u San Hozeu 2013. godine: „Mislim da je važno da prepoznamo da ne možete imati 100 odsto bezbednosti i takođe 100 odsto privatnosti i nula neprijatnosti. Moraćemo, kao društvo, da napravimo neke izbore“⁹.

I izbori su napravljeni. Uz manje oscilacije, usled pojedinih konkretnih događaja, ubedljiva i stabilna većina građana SAD prihvata težak izbor i spremna je da deo svojih građanskih prava podredi većoj bezbednosti. U istraživanju sprovedenom 2016. godine, Istraživački centar Pju (Pew) konstatovao je da je odnos ovih grupacija građana SAD skoro dve trećine prema jednoj trećini¹⁰. Dominacija ovakvog stava dovodi do zaključka da je svet izašao iz ere u kojoj su liberalne vrednosti, poput potpune zaštite privatnosti ili slobode izražavanja i drugih stajale na samom vrhu vrednosti čija bezbednost ne sme biti ugrožena i čija zaštita mora biti apsolutna. Na njihovo mesto došla je bezbednost i to u direktnoj,

⁷ Walt S.M: The Renaissance of Security Studies, *International Studies Quarterly* (1991)

⁸ Ibid.

⁹ Pres. Barack Obama: Statement by the President, Fairmont Hotel, San Jose, California, June 07, 2013. (obamawhitehouse.archive.gov)

¹⁰ Shiva M: Americans feel the tensions between privacy and security concerns, Pew Research Centre (2016)

međusobnoj konfrontaciji, koja je usledila nakon niza šokantnih događaja, koji su potpuno promenili pogled na svet ogromne većine ljudi. Primat bezbednosti nad temeljnim ljudskim pravima definitivno je otvorio put, ali i stvorio obavezu kod istraživača da ispitaju mogućnosti za svestranije i sveobuhvatnije proučavanje svih aspekata bezbednosti. Nadalje, ispitivanje mogućnosti da se izučavanje bezbednosti konstituiše u samostalnu naučnu disciplinu, uvažavajući sve dosadašnje oblike proučavanja bezbednosti, poput studija bezbednosti ili istraživanja iz oblasti bezbednosti.

Sticaj nekoliko katastrofalnih događaja globalnih razmera u veoma kratkom vremenskom intervalu, nametnuo je, dakle, potrebu da se proučavanje bezbednosti, do sada partikularno, objedini u zasebnu disciplinu. Pored pomenutog terorističkog napada na SAD, koji je izazvao globalnu akciju protiv terorizma, ali istovremeno i jačanje islamskog ekstremizma, svet je uzdrmla i nepovratno promenila globalna finansijska kriza 2008. godine, uz permanentne i sve izraženije ratovanje u sajber-prostoru, koje već poprima oblike političke borbe, budući da se u toj virtuelnoj sferi utiče i na ishode izbora u najrazvijenijim demokratijama sveta. Novi problemi u sferi bezbednosti su multidimenzionalni, a akademski aparat za njihovo tumačenje i naučno verifikovanje, nedorastao je njihovoj kompleksnosti. Njihovo naučno tretiranje zahteva izradu metodološkog i analitičkog aparata zasnovanog na principima već postojećih nauka, s tom razlikom što se ne bi zasebno proučavali pojedinačni aspekti bezbednosti, kao do sada, već bezbednost kao totalitet.

6. BEZBEDNOST I DRUGE NAUKE

Činjenica da u globalnoj akademskoj javnosti i dalje vlada raznolikost kada je reč o predmetu proučavanja, jeziku i metodima, dodatno nameće potrebu za traganjem za zajedničkom osnovom na kojoj bi se bezbednost konstituisala kao jedinstvena naučna disciplina. Tu mogućnost pokušaćemo da ispitamo kroz dosadašnji odnos izučavanja bezbednosti i drugih, srodnih disciplina, ali i kroz aspekt subjekata i objekata bezbednosti.

Partikularnost u dosadašnjem proučavanju bezbednosti pokazuje i to što je ona obično segment neke druge naučne discipline, čiji istraživački i metodološki aparat koristi. Na pojedinim univerzitetima, bezbednost se izučava kao deo kriminološke nauke, pa je tako na Univerzitetu Salford u Mančesteru kurs Kriminologije sa bezbednošću, jedan od prvih u svetu te vrste, posvećen proučavanju najnovijih događaja bilo na nacionalnom ili međunarodnom nivou, sa stanovišta značaja bezbednosti u prevenciji, kontroli i odgovoru na sve forme kriminala, bilo da vode poreklo iz

lokalnog, nacionalnog ili transnacionalnog konteksta. Ovaj kurs posvećen je i proučavanju globalnih bezbednosnih pitanja, uključujući terorizam i transnacionalni kriminal¹¹.

Sociologija nije tradicionalno imala u fokusu pitanja i istraživanja bezbednosti, iako to ne znači da sociolozi nisu izučavali probleme, interakcije ili diskurse, koji su kao bitni bili označavani kao bezbednosni. Ali, sociolozi nisu nastojali da konceptualizuju svoj rad oko tog kompleksa problema. Lisa Stampnicki konstatuje da se stvari u tom pogledu menjaju početkom 2000-tih godina, otkada se sociolozi sve više fokusiraju na pitanja bezbednosti, onako kako su ona shvaćena u nekim drugim disciplinama i u odnosu na koncepte države, ratovanja i političkog nasilja. Ima i onih sociologa koji aspekt bezbednosti proučavaju kroz svoju tradicionalnu zainteresovanost za ekonomsku nejednakost, porodicu, kao i druge društvene institucije. Stampnicki uvodi i pojam „političke bezbednosti“, kojim referiše na onaj aspekt studija, pre svega političkih nauka i međunarodnih odnosa, koji se fokusira na bezbednost kao glavnu „uslugu“, koju obezbeđuje država. Autorka konstatuje i to da se deo sociologa bavi i konceptom „humane bezbednosti“ u periodu nakon 1994. godine, kada je donet Izveštaj UN o ljudskom razvoju (UN Human Development Report). Govoreći o proučavanju bezbednosti u okviru sociologije, Lisa Stampnicki kaže da se tu ključna pažnja najčešće posvećivala „nebezbednosti“ raznih vrsta – posebno socijalnih, ekonomskih ili interpersonalnih. S pravom upućuje i kritiku na račun sociologa da su proučavali procese (u vezi sa bezbednošću) u okviru pojedinih društava, dok su studije drugih zemalja prepuštali antropolozima, a transnacionalne politike – političkim naukama¹².

Ipak, ubedljiva većina novijih radova o bezbednosti tiče se tehnološke bezbednosti i kreće se daleko od kruga društvenih istraživanja kojima je do skoro isključivo pripadala. Studije o bezbednosti u IT sektoru pripadaju, bez sumnje, korpusu tehnoloških nauka, koriste njihovu metodologiju i nalazi su primenljivi u domenu tehnologije, veoma retko u sferi međuljudskih odnosa. Nije čudo što ova grana istraživanja bezbednosti pridobija sve veći značaj, imajući u vidu obim štete koju sajber-kriminal nanosi širom sveta. Jedno istraživanje pokazalo je da je u 2017. godini bilo čak 16,7 miliona žrtava krađe identiteta, i da je na taj način njima naneta ukupna šteta od oko 17 milijardi dolara¹³! Reč je tek o jednoj „grani“ sajber-kriminala, onoj koja se bazira na krađi ili

¹¹ www.salford.ac.uk

¹² Stampnitzky L: *Sociology: Security and insecurities* iz *Security – Dialogue across disciplines*, Cambridge University Press (2015)

¹³ 2018 Identity Fraud: *Fraud Enters a New Era of Complexity*, Javelin Strategy and Research (2018)

zloupotrebi ličnih podataka i reč je o jednom od najbrže rastućem vidu kriminala, kako ga je okarakterisao Interpol¹⁴. Njegovoj vrtoglavoj ekspanziji bez sumnje doprinosi i to što na sajber-kriminal, kao prevashodno prekogranični vid kriminala, još nema adekvatnog globalnog odgovora, odnosno jake prekogranične saradnje, ne samo kada je reč o službama bezbednosti, već i šire, sve do zajedničkog akademskog napora da se za njegovo suzbijanje pronađu i zajednički analitički odgovori.

7. U POTRAZI ZA KORPUSOM ZNANJA O BEZBEDNOSTI

U pokušaju da se izučavanje bezbednosti oslobodi partikularnosti i da se svi njeni aspekti proučavaju jedinstvenim i samo njoj svojstvenim metodološkim aparatom, i u jasno definisanom pojmovnom i sadržajnom okviru, razmotrićemo da li za proučavanje bezbednosti na ovakav način već sada postoji adekvatan korpus znanja.

Smit i Bruks razmatraju ovo pitanje i zaključuju da je domenu znanja iz oblasti bezbednosti potrebno još da bi stekao status akademske discipline, zbog i dalje nedovoljne definisanosti korpusa znanja iz te oblasti¹⁵.

Ipak, ističu da su na tom polju istraživači, predavači, industrija i vlade već učinili napredak, ali još nedovoljno brz, upravo zbog nemogućnosti da se definišu mnogi aspekti bezbednosti. Kao jedan od pokušaja da se formuliše definicija bezbednosti kao odlučujući korak ka konstituisanju jedinstvenog korpusa znanja iz oblasti bezbednosti, Bruks je sačinio spisak od 12 kategorija znanja iz ove oblasti, i to na osnovu analize više od stotinu različitih kurseva bezbednosti, na osnovnim studijama, koji se izvode u Australiji, Južnoj Africi, Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Državama¹⁶. To su sledeće oblasti:

- Kriminologija
- Bezbednosni menadžment
- Upravljanje izloženosti pretnjama (Business continuity management)
- Upravljanje objektima
- Industrijska bezbednost
- Bezbednosna tehnologija
- Istrage
- Fizička bezbednost
- Pravo

¹⁴ Interpol: Global Cybercrime Strategy, February 2017

¹⁵ Smith C, Brooks D: Security Science: The Theory and Practise of Security (2012)

¹⁶ Brooks D.J: What is Security: Definition through knowledge categorisation, Security Journal (2009)

- Upravljanje rizicima
- Sigurnost (safety)
- Bezbednost od požara

Ova, pažljivo i sistematično strukturisana lista, svakako otvara prostor za kontekstualno razumevanje kompleksa znanja o bezbednosti i otvara put ka punom određenju korpusa znanja neophodnog za izučavanje bezbednosti. Ipak, mišljenja smo da nije do kraja potpuna i da bi njenim, ne prevelikim, dopunjavanjem, korpus znanja bio kompletiran i sasvim podesan za konstituisanje saznanjog okvira na kojem bi bila utemeljena nauka o bezbednosti.

Ovde pre svega mislimo na sledeće kategorije:

- Informatička bezbednost
- Međunarodni odnosi i
- Obaveštajno-bezbednosni sistemi i organizacije

Prva kategorija – Informatička bezbednost (popularno cyber security) neizostavna je kao oblast zasnovana na prevashodno tehnološkim znanjima, koja po svojoj specifičnosti odudaraju od ostalih ovde pomenutih naučno-istraživačkih kategorija, koje su dominantno bazirane na znanjima iz društvenih i/ili ekonomsko-upravljajčkih oblasti i nauka. Znanja iz ove oblasti apsolutno su neizostavni deo ukupnog korpusa znanja iz oblasti bezbednosti, imajući u vidu obim pretnji, a samim tim i zainteresovanost za otklanjanje tih pretnji u organizacijama i sistemima. Impozantni tehnološki napredak će u budućnosti samo uvećati značaj ove kategorije za ukupni bezbednosni okvir, bilo da je reč o teorijskom, ili o njegovom praktičnom ispoljavanju.

Što se tiče međunarodnih odnosa, bez izučavanja njihove savremene dinamike nemoguće je dobiti puni kontekst u kojem se proučava i koncept bezbednosti. Ogromne promene u sistemu međunarodnih veza, bilo političkih, ekonomskih, kulturnih ili tehnoloških, u velikoj meri utiču na oblikovanje bezbednosnih sistema, prevashodno na nivou međudržavnih odnosa, ali i u komplikovanoj mreži interakcija državnih i nedržavnih aktera na globalnoj sceni (kompanije, NGO, mediji, uticajni pojedinci...)

I naposljetku, tu je proučavanje savremenih obaveštajnih sistema i organizacija, kao oblast u kojoj promene prate u stopu dinamiku međunarodnih odnosa, kao i razvoj tehnologije u svim njenim aspektima. Evolucija u kojoj se nalazi obaveštajno-bezbednosni sektor širom sveta, prirodno se kreće u smeru u kojem evoluiraju i međunarodni odnosi, pre svega sa aspekta međupovezanosti, a negde i konfrontacije, javnog i privatnog.

8. PROTIV FRAGMENTIRANOSTI KONCEPTA BEZBEDNOSTI

Istraživači iz oblasti bezbednosti se neretko suočavaju sa problemom da definišu oblast svog rada, odnosno da precizno odrede polje koje proučavaju. Pritom, upuštaju se u pojedine aspekte bezbednosti, za njih se specijalizuju i proučavaju ih kao zasebne segmente jednog opštijeg domena, čiju celovitost ponekad i zanemaruju. Ovde govorimo o izvesnim pod-vrstama bezbednosnih disciplina, poput finansijske bezbednosti, sajber-bezbednosti, ekološke bezbednosti, socijalne, vojne bezbednosti... dakle čitavom nizu grana, koje se ipak u naučnoj sintetizaciji mogu posmatrati ne kao zasebni koncepti, već kao segmenti jedne zajedničke discipline – nauke o bezbednosti. Sve pomenute grane, moguće je posmatrati (i proučavati) koristeći kriterijume, koje pominje Boldvin (bezbednost za koga, bezbednost kojih vrednosti, uz dodatna pitanja – koliko bezbednosti, po kojim troškovima, koliko mnogo bezbednosti..) Pored ovakve, horizontalne fragmentiranosti proučavanja bezbednosti, slično je i sa vertikalnom podelom, na bezbednost pojedinca, društvene grupe, nacije, države, međunarodne organizacije, međunarodnog sistema... I njihovo proučavanje, naime, moguće je uz korišćenje jedinstvenog, multidisciplinarnog pristupa, kakav je moguć i poželjan ukoliko nauku o bezbednosti tretiramo celovito.

Imajući poslednje u vidu, zadržaćemo se ipak, nakratko na odnosu nacionalne bezbednosti i inter-nacionalne (globalne) bezbednosti, kao veoma aktuelnog predmeta proučavanja u uslovima globalizacije. S obzirom na to da je proces među-povezanosti i međuzavisnosti država i nedržavnih entiteta (kompanije, civilno društvo, mediji, tehnologija...) u 21. veku nepovratno odmakao u smeru trajne integracije, prošavši pritom i veliki test globalne finansijske krize 2008. godine, možemo smatrati kao sasvim opravdano i proučavanje dometa internacionalne ili globalne bezbednosti, kao jednog vrlo važnog aspekta ukupnog procesa globalizacije. Svakako jednog aspekta koji će obuzimati pažnju istraživača u budućnosti, u onoj meri u kojoj se globalne veze budu razvijale i jačale.

S tim u vezi pred nama, kao jedno od važnijih, stoji pitanje – u kojoj meri su tradicionalni akteri međunarodnih odnosa, poput država, spremne da koriguju svoju ulogu u oblasti bezbednosti i prepuste deo suverenih ovlašćenja prema nacionalnoj bezbednosti nadnacionalnim strukturama? Da li je to njihovo suvereno pravo (i obaveza) neminovno pred preispitivanjem, imajući u vidu dramatično jačanje inter-nacionalnih i nadnacionalnih veza, koje sa sobom nose i sasvim nove, do sada

nepoznate, rizike. Ukoliko nacionalnu bezbednost posmatramo u značenju koje je dao Volter Lipman, da je to „sposobnost države da zaštiti svoje temeljne vrednosti“¹⁷, da li su države spremne da internacionalizuju tu svoju prevashodnu ulogu i do koje mere, kako bi odgovorile na izazove i pretnje koje nadilaze nacionalne granice, ali i da zaštite vrednosti koje su u uslovima globalizacije takođe postale nad-nacionalne. Slobodno međunarodno tržište, na primer, ili globalne komunikacione mreže, ili suzbijanje međunarodnog terorizma... Upravo u odgovaranju na ova pitanja, kompleks znanja iz oblasti bezbednosti može da ponudi celovite odgovore. Ono što govori praksa je da svet, odnosno države i dalje su sklonije čuvanju svojih nacionalnih bezbednosnih mehanizama za sebe, nastojeći da pomoću njih odgovore savremenim nad-nacionalnim bezbednosnim izazovima, nego što su spremne da se odreknu dela te suverenosti, zarad zajedničkog, multinacionalnog ili inter-nacionalnog odgovora na pretnje koje nose taj predznak. Veoma indikativan je bio pokušaj stvaranja jedinstvene obaveštajne službe na nivou Evropske unije – EU Intel, koji je u suštini propao, iako je neki njegov zametak (**European Union Intelligence and Situation Center - EU INTCEN**), već osnovan, funkcioniše na administrativnom nivou i ima zadatak da zvaničnicima EU obezbeđuje obaveštajne analize i takozvana “rana upozorenja” na rizik. Ideja o stvaranju jedinstvene, zajedničke obaveštajne službe na nivou EU, javila se kao potreba za adekvatnijim odgovorom na pretnju terorizmom, kojem je izložena većina država članica EU. Ipak, nacionalne države nisu bile spremne da investiraju sopstveni suverenitet, odnosno potencijale svojih nacionalnih obaveštajnih službi u zajedničku, nadnacionalnu obaveštajnu strukturu na nivou EU, pokazujući time da integracije ipak imaju svoje limite i da deljenje državnih tajni sa više od 20 partnera unutar EU, veoma različite ekonomske, vojne, diplomatske moći jeste jedan od tih limita.

Konačno “ne” stvaranju jedne ovakve službe stiglo je 2017. godine iz Nemačke, ekonomski najsnažnije i politički najuticajnije članice EU, čiji je šef spoljne obaveštajne agencije BND Bruno Kal, pred nadležnim odborom Bundestaga, rekao da Nemačkoj “nije potrebna evropska obaveštajna agencija niti bilo koja druga dodatna evropska

¹⁷ Lippmann W: US Foreign Policy: Shield of the Republic (1943)

obaveštajna institucija”, jer je obaveštajni posao “bolje organizovan na nacionalnom nivou”¹⁸.

Sa druge strane, države su pokazale mnogo veću kooperativnost i svest o potrebi zajedničkog delovanja protiv nad-nacionalne bezbednosne pretnje, donoseći 2015. godine Pariski sporazum o smanjenju globalnog zagrevanja, preuzevši niz obaveza kojima bi trebalo da bude smanjena emisija štetnih gasova u atmosferu. U slučaju ovog međunarodnog sporazuma, reč je o veoma dobrom primeru za multilateralno (globalno) rešavanje bezbednosnih izazova, koji prevazilaze nacionalne okvire i zahtevaju nad-nacionalni odgovor.

9. ZAKLJUČAK

Proučavanje bezbednosti je kompleksna oblast, čije je polje naučne radoznalosti dramatično prošireno u periodu posle Hladnog rata, odnosno u periodu savremene globalizacije. Aspekti bezbednosti su već odavno, a naročito u ovom periodu, nadrasli tradicionalne okvire, pre svega one iz teorija realizma (u međunarodnim odnosima), kao i klasične sociološke i kriminološke naučne okvire u kojima su se uobičajeno kretale studije bezbednosti. Zadržavajući mnoge od tih klasičnih usmerenja, savremeno proučavanje svih aspekta bezbednosti zahteva i multidisciplinarnost u istraživačkom pristupu, ali istovremeno i zaokruživanje i formiranje potpuno samostalnog „korpora znanja“ i metodološkog aparata, koji će buduća istraživanja iz oblasti bezbednosti učiniti kompetentnijim i mnogo više prilagođenim savremenoj praksi i realnosti.

Zbog svoje izuzetne kompleksnosti i međupovezanosti sa drugim oblastima naučnog istraživanja, koncept bezbednosti pati od hroničnog nedostatka sveobuhvatne definicije, koja bi pružila opšteprihvaćen teorijski okvir za njeno konstituisanje kao samostalne naučne discipline. Pozivajući se, u tom smislu, na ASIS International (American Society for Industrial Security), Smit i Bruks navode da

¹⁸ Kaleta P: Germany rejects creating European intelligence agency, Politico (2017)

„svaki put kad pomislimo da imamo zakucanu definiciju oblasti bezbednosti... neko počne da vadi te eksere“¹⁹.

Postojeće definicije bezbednosti zadovoljavale su se (ili su se zaustavljale) uglavnom na dva cilja – ili su nastojale da definišu jedan aspekt bezbednosti (fragmentarno) – nacionalnu bezbednost, na primer, ili bezbednost imovine, ljudi ili životne sredine... ili su bezbednost definisale u njenom odnosu prema nekoj drugoj nauci u okviru čijeg korpusa znanja se izučavala (sociologija, kriminologija, upravljanje rizicima...). U savremenoj nauci, zbog takve fragmentiranosti teorijskog određenja bezbednosti, sve češće se pribegava njenom kontekstualnom definisanju, što samo donekle pomaže spoznaji bezbednosti kao celovitom naučnom polju.

Za razliku od manjka koji se jasno iskazuje u slučaju definicije, korpus znanja iz oblasti bezbednosti sasvim je jasno uočljiv, uz veoma važnu osobinu da nije konačan, odnosno da je potpuno otvoren za usvajanje novih kategorija znanja, što smo već i u ovom radu pokušali da učinimo, sugerišući nove kategorije koje bi dopunile neke već postavljene okvire u korpusu znanja iz oblasti bezbednosti. Naučna disciplina, koja ima ambiciju da bude samostalna, a bezbednost to svakako jeste, mora posedovati svojstvo da ostane otvorena za nove uticaje, koji će obogatiti njen korpus znanja i učiniti njen predmet izučavanja kompletnijim. Mišljenja smo da je bezbednost, u tom pogledu, izuzetno dinamična naučna disciplina i da je ne samo poželjno, već i neophodno obogaćivati njen korpus, jer je to, jednostavno, zahtev realnosti koja iz godine u godinu čini ovaj prostor još kompleksnijim i naučno bogatijim.

Na kraju, sa tim u vezi, potreba za konstituisanjem nauke o bezbednosti kao samostalne discipline, prosto je neminovnost u savremenom društvu, imajući u vidu značaj koji ova oblast dobija u skoro svim društvenim odnosima, ali i u okvirima koje sa sobom nosi tehnološki napredak. Izuzetno dinamičnim tehnološkim razvojem, izučavanje bezbednosti izašlo je iz okvira isključivo društvenih nauka i nemoguće je bez izučavanja tehnološkog aspekta bezbednosti. Ovaj aspekt je već duboko prodro u sva druga polja izučavanja bezbednosti

¹⁹ Smith C, Brooks D: Security Science: The Theory and Practise of Security (2012)

da je savremen naučni rad u ovoj oblasti prosto nezamisliv bez učešća tehnološke komponente. Samo na taj način, nauka o bezbednosti može ispuniti svoju suštinsku svrhu, a to je njena praktična primena, razume se, do mere u kojoj se ne pretvara u „konsalting“ za pojedina praktična pitanja, već zadržava svoj naučni i istraživački kapacitet.

LITERATURA

- Al-Rodhan, Nayef R.F: The Five Dimensions of Global Security: Proposal for a Multi-sum Security Principle, LIT Verlag (2007)
- Baldwin D.A: The Concept of Security, Review of International Studies, 23 (1997)
- Baylis J: International Security in the Post-Cold War Era, u John Baylis and Steve Smith (eds): The Globalization of World Politics, Oxford University Press (1997)
- Brooks D.J: What is Security: Definition through knowledge categorisation, Security Journal (2009)
- Buzan, B, Hansen L: The Evolution of International Security Studies. Cambridge, Cambridge University Press (2009)
- Buzan, B: People, States & Fear, Colchester, ECPR (2007)
- English Oxford Living Dictionaries www.oxforddictionaries.com
- Gill M: Predgovor za Smith C.L i Brooks D.J: Security Science: The Theory and Practice of Security (2012)
- Hay C: International relations theory and globalization, u International Relations Theories (2013)
- Hoenke J: Does big business build peace? Washington Post (2014)
- Interpol: Global Cybercrime Strategy, February 2017
- ISACA: State of Cyber Security Study 2017
- Kaldor M: In Defence of New Wars. Stability: International Journal of Security and Development (2013)
- Kaleta P: Germany rejects creating European intelligence agency, Politico (2017)
- Lippmann W: US Foreign Policy: Shield of the Republic (1943)
- Morgan S: Cybercrime Damages \$6 Trillion by 2021, Cybersecurity Ventures (2017)

- OECD: Toolkit for protecting digital consumers: A resource for G20 Policy Makers, OECD (2018)
- Pres. Barack Obama: Statement by the President, Fairmont Hotel, San Jose, California, June 07, 2013. (obamawhitehouse.archive.gov)
- Rohwerder B: The multilateral system's contribution to peace and security, GSDRC (2014)
- Shiva M: Americans feel the tensions between privacy and security concerns, Pew Research Centre (2016)
- Smith C, Brooks D: Security Science: The Theory and Practise of Security (2012)
- Stampnitzky L: Sociology: Security and insecurities iz Security – Dialogue across disciplines, Cambridge University Press (2015)
- UNDOC: The globalization of crime, a transnational organized crime threat assessment (2010)
- Walt S.M: The Renaissance of Security Studies, International Studies Quarterly (1991)
- Wolfers, A: "National Security" as an Ambiguous Symbol, Political Science Quarterly (1952)
- Wohlforth, W. C: Realism and Security Studies. The Routledge Handbook of Security Studies. M. D. Caverty and V. Mauer, New York, Routledge (2010)
- 2018 Identity Fraud: Fraud Enters a New Era of Complexity, Javelin Strategy and Research (2018)